

# שמות פרק ל"ד פסוקים א'-י"ז, כ"ז-ל"ה: האם ניתן לתקן באמת יחסים שנפגמו?

נעה עפר ויסוצקי

חטא העגל, שהתרחש בפרק ל"ב, יצר משבר עמוק ביחסים שבין ה' לעמו. בפרק ל"ג עמדנו על חומרת המשבר ואולי אף על תחילת התיקון, עתה הגיעה העת להשלים מהלך זה ולחדש את הברית בין ה' לעם ישראל.

## איך מחדשים את הברית?

הסימן המוחשי לחידוש הברית הוא פיסול שני לוחות אבנים, במקום הלוחות שמשה שיבר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה פְּסֹל־לְךָ שְׁנֵי לְחֹת אֲבָנִים כְּרֵאשֵׁינִים וְכַתְּבֵתִי עֲלֵיהֶן אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלְּחֹת הַרְאשֵׁינִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ (פסוק א'). הטקס לחידוש הברית יהיה דומה לטקס הראשון (פרק י"ט),

אבל לא חגיגי כמוהו, כשם שהנישואין השניים של מי שמחזיר גרושתו אינם שווים לנישואים הראשונים. הקרע

אמנם מתאחה, אבל אי אפשר לבטל את העובדה, שבזמן מן הזמנים היה הקרע קיים.<sup>1</sup>

מה, אם כך, בכל זאת השתנה ביחסים?

**תלינו את שטר הגט**

אסנת אלדר

תְּלִינוּ אֶת שֵׁטֶר הַגֵּט

מֵעַל הַמָּטָה הַזּוּגִית

אֲנַחְנוּ יְשָׁנִים

מִתַּחַת לְיַאֲתַת מִתְּרַת'

וּלְיַאֲתַת מִתְּרַת'

וְאִסּוּרִים כָּל כָּד בְּאֵהָבֵתְנוּ.<sup>2</sup>

הלוחות הראשונים, כמו שטר הגט, "תלויים" עדיין בין העם לאלוהיו, הקרע עדיין קיים, ואפשר שתמיד יהיה חלק מהיסטוריית הקשר.

## מה השתנה בקשר בין העם לאלוהיו?

משמח להיווכח שבחידוש הברית, באמצעות מתן הלוחות השניים, יש דמיון רב למעמד הברית הראשון במעמד הר סיני. הדמיון בין הברית הראשונה לבין הברית המתחדשת מעלה על הדעת שהתיקון שלם:

1. בשני המעמדים משה עולה אל הר סיני וניצב על ראש ההר: וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הַהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה (פרק י"ט, פסוק כ'); וְעָלִיתָ בַּבֶּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם עַל־רֹאשׁ הַהָר (פרק ל"ד, פסוק ב').

2. בשני המעמדים ה' יורד בענן על ההר: וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיט הַבֶּקֶר וַיְהִי קֶלֶת וּבָרְקִים וַעֲנָן כָּבֵד עַל־הָהָר... וַיֵּרָד ה' עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הַהָר... (פרק י"ט, פסוק ט"ז ופסוק כ'); וַיֵּרָד ה' בְּעָנָן (פרק ל"ד, פסוק ה').

3. בשני המעמדים משה ניצב עם ה' על ההר: וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הַהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה (פרק י"ט, פסוק כ'); וַיִּתְּנֵצֵב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' (פרק ל"ד, פסוק ה').

4. בשני המעמדים משה נמצא בהר סיני ארבעים יום וארבעים לילה (פרק כ"ד, פסוק י"ח; פרק ל"ד, פסוק כ"ח). בפרק ל"ד ישנה תוספת: לָחֵם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה (פסוק כ"ח);

5. בשני המעמדים משה מצטווה לעלות לבדו אל ההר. אמנם במעמד הראשון אהרון יכול לעלות עד למקום מסוים: לָךְ־רָד וְעָלִיתָ אִתָּהּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֲלֵי־הָרְסוּ לְעֹלֹת אֶל־ה' פְּרִי־זֶבַח (פרק י"ט, פסוק כ"ד); ובמעמד השני משה נדרש לעלות לבדו: וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אֲלֵי־רֹאשׁ הַהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבֶּקֶר אֲלֵי־רֵעוֹ אֶל־מֹוֹל הָהָר הַהוּא (פרק ל"ד, פסוק ג').

<sup>1</sup> קאסוטו, עמ' 306.

<sup>2</sup> מתוך מגזין גלוייה, <https://gluya.org/we-hung-the-get>

יחד עם זאת, הדמיון מזמין לעמוד גם על ההבדל בין המעמדות, והוא משמעותי מאד –

אמנם שני הלוחות נכתבו על-ידי ה': וְהִמְכַתֵּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוֹת עַל־הַלְחָת (פרק ל"ב, פסוק ט"ז); וְכָתַבְתִּי עַל־הַלְחָת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלְחָת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ (פרק ל"ד, פסוק א'); אך הפעם לא הוענקו לוחות הברית מה'. בדבריו למשה לקראת מתן הלוחות השניים אומר ה' למשה: פֶּסֶל־לָךְ שֶׁנִּי־לַחַת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים (פסוק א'), הפעם משה יפסל בעצמו את הלוחות.

זאת ועוד, לא עוד אלוהים יתגלה לנגד כל ישראל, כפי שהיה במעמד הר סיני, בו כל העם שותף למעמד: וּמָרָאָה כְּבוֹד ה' כָּאֵשׁ אֲכָלַת בְּרָאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (פרק כ"ד, פסוק י"ז); את המעמד השני – חווה רק משה: וַיֵּרָד ה' בְּעָנָן וַיְתַנַּצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיְקַרָּא בְּשֵׁם ה' (פרק ל"ד, פסוק ה').

## מה משמעות ההבדלים הללו?

ניתן להבין את ההבדלים בין המעמדות כרצון של ה' בריחוק מהעם. לא הוא היוצר את הלוחות, ואין הוא מתגלה לעיני כל העם אלא למשה בלבד. אולם ניתן גם להציע אפשרות נוספת: יש הטוענים כי לוחות השניים עדיפות, דווקא משום שפוסלו בידי אדם – בידי משה. זו גם הסיבה שהלוחות השניים לא נשברו ביום נתינתם אלא התקיימו במשך דורות רבים. מדוע? משום שקיימת שותפות היצירה בין כותב התורה (כלומר אלוהים על פי הסיפור בספר שמות) ובין חכמיה, לומדיה ומפרשיה. מצעה הגשמי של התורה, הוא מכאן, מהעולם הזה, תוכנה הרוחני המכוון אותנו, הוא משם, מהעולמות העליונים, מהקב"ה. מעתה ואילך, ניתן כוח בידי נושאי התורה, כאן בעולם הזה, לדרוש ולחדש, לפי כללי הדרש, ולהורות כיצד יתממשו חוקי התורה, הלכה למעשה, בחיי היום יום של בני ישראל מקבלי התורה.<sup>3</sup> ההבנה שיש צורך בתיווך אנושי בין הדרישות האלוהיות לבין בני האדם יכול אולי להסביר פן נוסף המתחדש עם נתינת הלוחות השניים וכריתת ברית שנייה.

## י"ג המידות של ה': האם חשיפת תכונותיו למשה יעזרו בתיקון הקרע?

וַיַּעֲבֹר ה' עַל־פְּנֵי וַיְקַרָּא

ה' ה'

אֵל רְחוּם וְחַנוּן

אָרַךְ אַפַּיִם

וְרַב־חַסֵּד וְאֵמֶת

נֹצֵר חֶסֶד לְאֲלֹפִים

נִשְׂא עֹון וְפֹשַׁע וְחַטָּאָה

וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה

פֶּקֶד עֹון אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בָּנֵי בָנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רִבְעִים

(פסוקים ו'-ז')<sup>4</sup>

מידות האל מכילות שני סוגי מידות: "מידות רחמים" ו"מידות דין" בלשון חז"ל. לפי מרגליות:

שם ההוויה הכפול "ה' / ה'" המקדים את המידות מציין את אחדותן של שתי המערכות האלה בתוך האלוהות

האחת, ושולל קיום שְׁנִיּוֹת בתוכה ("אל רע" לעומת "אל טוב").<sup>5</sup>

את המידות יש להבין כמעין מערכת כללים, או נורמות, המיושמות רק על-ידי ה'.

## האם האל המציג עצמו בפני משה הוא יותר אל של רחמים או יותר אל של דין?

במידה רבה התשובה לשאלה זו יכולה לקבוע האם אלוהים מציג עצמו כאל שנכון לסלוח לעמו או אל שימצה עימו את הדין.

<sup>3</sup> קליין, י. "לוחות הברית האנושיים", 929 תנ"ך ביחד, <https://www.929.org.il/page/84/post/2250>

<sup>4</sup> לפי הפשט, מספר המידות הוא שבע, ולפי חז"ל – י"ג מידות. החלוקה כאן היא לפי הפשט.

<sup>5</sup> עולם התנ"ך: שמות, עמ' 204.

סיומן של מידות האל לא מבשר טובות – ה' פָּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל-בְּנֵי וְעַל-בְּנֵי בְּנֵים עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רַבְעִים – ה' מעניש בעוון עד לדור השלישי (הנכדים) והרביעי (הנינים). ה' מזהיר את האדם בנוגע לגודל אחריותו כלפי שלושת הדורות שיבואו אחריו. מצד שני, ישנן חמש מידות של חסד ושתי מידות של דין. ועל כן נראה שה' הוא יותר אלוהי החסד מאשר אלוהי הדין. זאת ועוד רק החֶסֶד נזכר פעמיים בין המידות חסד הוא טובה שניתנת לזולת מרצונו של הנותן – ולא משום שהנותן חייב לתת ולא משום שהטובה מגיעה למקבל.

נראה, אם כן, שה' מציג בפניו את מידותיו כשדווקא החסד מקבל מקום.

ועוד ענין מבשר טוב – במפגש שבפרקנו יסתיים הדו-שיח בין ה' למשה פְּנִים אֶל-פְּנִים, כפי ששוחחו בפרק ל"ג (פסוק י"א). ה' אף עובר על-פְּנֵיו של משה (פסוק ו'), כפי שהבטיח: וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר פְּלִטוּבִי עַל-פְּנֵיךָ וְקָרָאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ וְחַנְתִּי אֶת-אֲשֶׁר אֲחֹן וְרַחֲמֵי אֶת-אֲשֶׁר אֲרַחֵם (פרק ל"ג, פסוק י"ט).

## וַיִּמְהַר מֹשֶׁה (פסוק ח') – כיצד משה מנצל את המומנטום?

משה מזהה את ההזדמנות לחזור על בקשתו מפרק ל"ג: וַיֹּאמֶר אִם-נָא מִצְּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יְיָ אֱלֹהֵי בְּקַרְבְּנוּ כִּי עָם קָשֶׁה-עֶרְףְּ הוּא וְסָלְחָתָּ לְעֹונֵנוּ וְלַחַטָּאתָנוּ וְנִחַלְתָּנוּ (פרק ל"ד, פסוק ט'). משה מקדים לבקשתו ואומר: אם אני מוצא חן בעיניך, כלומר אני יכול למצוא בעיניך את חני, למצוא בתוכך את העין הטובה מופנית כלפיי – אז...? יְיָ אֱלֹהֵי בְּקַרְבְּנוּ כִּי עָם קָשֶׁה-עֶרְףְּ הוּא וְסָלְחָתָּ לְעֹונֵנוּ וְלַחַטָּאתָנוּ וְנִחַלְתָּנוּ. משה כולל את עצמו בתוך העם ומשתמש לראשונה במילה וְסָלְחָתָּ (סלח נא). המילה "סליחה" בתנ"ך תמיד מופנית כלפי האל, ולא כלפי האדם, כלומר: הסליחה היא תכונה אלוהית. משה מבקש מה' את אחת התכונות שמגדירה אותו עצמו – הסליחה. ה' עונה לבקשתו, אך לא אומר שהוא סולח לעם: וַיֹּאמֶר הֲנִה אֲנֹכִי בְּרִית נֶגֶד פְּלִעְמֶךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא-נִבְרָאוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם וְרָאִהוּ כָּל-הָעָם אֲשֶׁר-אֵתָּה בְּקִרְבוֹ אֶת-מַעֲשֵׂה ה' כִּי-נִרְאָה הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ (פסוק י') – האם משמעותה של חידוש הברית עם העם משמעו סליחה על עוונות העם, שהפר את הברית? זהו ללא ספק מענה לבקשתו של משה בפרק ל"ג: וּבִמָּה יִנְדַע אִפּוֹא כִּי-מִצְּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעִמָּךְ, הֲלוֹא בְּלִכְתֶּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעִמָּךְ מִפְּלִ-הָעָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה (פסוק ט"ז). בפרק ל"ד מכנה ה' את העם, הוא עָמוּ של משה. מַעֲמָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָם יִהְיֶה נֹעֵלָה בְּאוֹפֵן יוֹצֵא מִן הַכֹּל, שכן אף אדם לא זכה (ולא יזכה) בהתגלות כזאת. משה, בזכות תכונותיו ומאפייניו, הצליח להביא את העם ואת ה' לידי חידוש הברית. הללויה. האמנם?

## האם קרע ביחסים, גם אם תוקן, משפיע על המשך הקשר?

מיד לאחר ההתפייסות וחידוש הברית משמיע ה' אזהרות חמורות. מדוע?

(יא) שְׁמַרְלֶךָ אֶת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם הַנִּנְי גֵּרֶשׁ מִפְּנֵיךָ אֶת-הָאֱמֹרִי וְהַפְּנֵעִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוּסִי.

(יב) הַשְׁמֵר לְךָ פְּרִיתְכֶרֶת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֵתָּה בָּא עָלֶיךָ פְּרִיָהֶיךָ לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ.

(יג) כִּי אֶת-מִזְבְּחֹתֶם תִּתְּצוּן וְאֶת-מִצְבְּתֵם תִּשְׁבְּרוּן וְאֶת-אֲשֵׁרֵי תִּכְרֹתוֹן.

(יד) כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר כִּי יִהְיֶה קָנָא שְׂמוֹ אֵל קָנָא הוּא.

(טו) פְּרִיתְכֶרֶת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזְבָּחוֹ.

(טז) וְלִקְחֹתָ מִבְּנֵי לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְּנֵתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת-בְּנֵיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן.

(יז) אֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ.

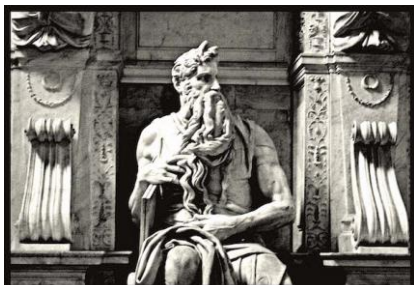
בצד החגיגות של התחדשות הברית, נראה שהחוקים והאזהרות הללו, משקפים את הלמידה מהניסיון: לא קל לשמור את הברית. לא קל לשמר את הנאמנות. כשיגיעו לכנען, לסביבה גדושה בפיתויים, הדבר יהיה קשה אף יותר. וכך מוזהר העם מפני העתיד: פֶּן-תִּכְרַת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזְבָּחוֹ (פסוק ט"ו). ה' שב להיות בקרב עמו ושב להיות מוליכו בדרך לארץ המובטחת, אבל המודעות ליכולת של העם להיענות לחולשה ולהיכשל, בונה את היחסים העתידיים.

הפקודה שְׁמַרְלֶךָ היא פקודה במשמעות כפולה: זכור והיזהר לקיים, מעין איום. ההדגשה של האל כְּאֵל קָנָא: כִּי ה' קָנָא שְׂמוֹ אֵל קָנָא הוּא (פסוק י"ד), משמשת כמעין משקל-נגד למידות הרחמים שזכרו רק כמה פסוקים קודם לכן. האל הוא קודם כל ולפני הכל, אֵל קָנָא. קנאה היא רגש נורמלי ולעיתים אף בריא בזוגיות, אשר יכול גם להחמיא לבני הזוג, ולתת להם תחושה של ביטחון ובלעדיות ייחודית בקשר; אך כאשר הקנאה מייצרת רגשות קשים ומתח בין בני הזוג, היא עלולה להיות הרסנית. האם יש לפנינו קשר בריא, או שמא קשר הרסני? שאלה למחשבה.

## קרן עור פניו?

לאחר ארבעים יום נאָרְבָּעִים לְיָלָה, ללא לחם ומים (פסוק כ"ח) משה יורד אל העם ולוחות הברית בידו. על פניו של משה ניכרת רושמה של ההתגלות והקרבה האלוהית שזכה לה: וּמִשָּׁה לֹא יָדַע פִּי קָרְן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֹתוֹ (פסוק כ"ט). הנושא של קרינת פני משה חוזר שלוש פעמים בפסוקים כ"ט-ל"ה.

לפי הוולגטה (=תרגום לטיני עתיק) ולפי התרגום היווני של עקילס, למשה צמחו קרניים. יכול להיות שתרגום זה הושפע מתיאור דמויותיהם של אלכסנדר מוקדון ומלכים סלוקים נוספים, שתוארו כעטורי קרניים.



מיכאלאנג'לו, משה, סן פייטרו אין וינקולי, רומא.

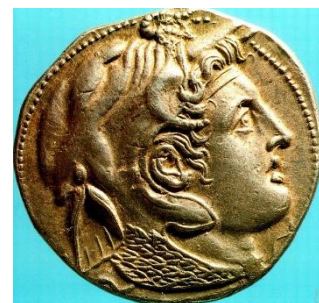
מיכאלאנג'לו, שיצר את הפסל "משה", המעניק גדולה לקברו של האפיפיור יוליוס השני ב-1515, מפרש את הביטוי קרן עור פניו, בדומה לוולגטה ולתרגום היווני של עקילס, כקרניים (horns).

קרן נגזר מן השם קרן, כלומר: קרן אור, כך גם בחבקוק: וְנִגַּח קְאוֹר תִּהְיֶה קִרְנֵי מִיָּדוֹ לוֹ (פרק ג', פסוק ד').

לפי השקפתם של עמי מסופוטמיה, היה זיו

(melammu) זורח מפניהם של האלים, הדומים בצורתם לפני בני אדם, והנבדלים מהם דווקא בזיו זה.<sup>6</sup> האור הזה שרה גם על מלכים, כוהנים ומקדשים, ולפיכך ניתן למצוא בכתובות של מלכי אשור דברי התפארות על כך שה"יראה

והכבוד" שלהם הממו את אויביהם, גרמו להם לפיק ברכיים – וכך הובסו בקרב.<sup>7</sup> כך מפרש גם רש"י: לְשׁוֹן קִרְנֵים, שְׁהָאוֹר מְבַהֵיק וּבּוֹלֵט כְּמִין קָרְן.



בציור של ז'אן לאון-ז'רום, ניתן לראות הד לפירוש זה:



ז'אן לאון-ז'רום, 1895-1900

פסוקים ל"ד-ל"ה מסבירים כיצד נהג משה בלבגישת ובהסרת המסווה. משה אינו עושה כל שימוש אישי בפניו הקורנות, וכאשר הוא פועל עצמאית, נתון עליהן מסווה. פניו הקורנות נראות לעיני כל רק כשמשה משמש כצינור ואמצעי בלבד. אפשר שגם על כך זכה משה למחמאה שניתנה לו בספר במדבר: וְהָאִישׁ מִנְּשָׁה עֵנוּ [עֵינָיו] מֵאֵד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה (פרק י"ב, פסוק ג').

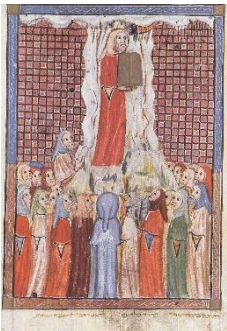
<sup>6</sup> קאסוטו, עמ' 313.

<sup>7</sup> מלול, בתוך: עולם התנ"ך: שמות, עמ' 208-209.

**כיצד נראו לוחות הברית?<sup>8</sup>**

יש מעט מאוד מידע על צורתם של לוחות הברית. מספר שמות ניתן ללמוד שהיו שני לוחות, העשויים אבן, אבל צורתם אינה ברורה: שְׁנֵי לְחוֹת הַעֲדוֹת לְחַת אֶבֶן כְּתוּבִים בְּאֲצָבַע אֱלֹהִים (פרק ל"א, פסוק י"ח). אנחנו רגילים לראות תיאור של שני לוחות שחלקם העליון מקושת. אבל לפי התלמוד הבבלי, צורת הלוחות הייתה דווקא ריבועית: "אורכן שישה טפחים ורוחבן שישה ועוביין שלושה" (בבא בתרא, י"ד, א'). במאה השלוש עשרה, הנרי השלישי מלך אנגליה הוציא פקודה מיוחדת ובה הוא מצווה על אות מיוחד (טלאי) שהיהודים חייבים לשאת על בגדיהם ובה נאמר כך: כל יהודי ישא על חזהו, על לבושו העליון, בכל מקום אשר ילך או ירכב, הן בעיר והן מחוצה לה כעין שני לוחות לבנים, עשויים פשתן או קלף. וגם המלך אדוארד הראשון, בשנה השלישית למלכותו היא שנת 1275, הוציא צו: כל אחד מהם [היהודים] אשר מלאו לו שבע שנים, ישא על לבושו העליון סמל עשוי אריג צהוב ובצורת שני לוחות, שש אצבעות אורכו ושלוש אצבעות רוחבו.

באיור מאותה התקופה ניתן לראות יהודים עונדים את הטלאי של לוחות הברית. כך נראה גירוש יהודי אנגליה, בכתב יד מאויר משנת 1355. שלושה יהודים עונדים את הטלאי עם לוחות הברית המעוגלים. וכנראה מישהו מטעם השלטונות או מטעם עצמו מכה בהם.



בהגדת סרייבו, כתב יד מספרד מהמאה הארבע עשרה, משה עומד גבוה על ההר ומחזיק את הלוחות, עומד למסור אותם. בני ישראל עומדים מסביבו. הלוחות הינם שני

לוחות מלבניים מחוברים כמו כריכה של ספר.

בשנת תשמ"א דיבר הרבי מלובאוויטש בפומבי על הצורך לתקן את הטעות הנפוצה של ציור לוחות מקושתים, ולהקפיד לציירם מרובעים, כפי שחז"ל תיארום.

ואכן בשנת תשע"ה שינתה הרבנות הראשית את הלוגו שלה וריבעה את הלוחות וכיום הסמל שלה נראה כך:



<sup>8</sup> לפי המאמר של ד"ר ענת חן.

בעיר בת ים (בסמטה היוצאת מרחוב אנה פרנק) מוצב פסל מעניין של הפסל אבנר בר חמא, המציג את לוחות הברית ומוטיבים יהודים נוספים :



## י"ג מידות ה' (פסוקים ו'-ז'): מדוע רואה המסורת בפסוקים אלה י"ג מידות ומדוע הן מכונות "מידות הרחמים"?

פירוט המידות ומשמעותן:<sup>9</sup>

1. אֵל רַחוּם וְחַנוּן – ה' נוהג "לפנים משורת הדין" – מרחם וחונן את החייבים בדין, אף כי אינם ראויים לכך.
2. אֶרְךְ אֲפָיִם – מחכה לאדם הראוי להיות נידון לחובה, ונותן לו ארכה לחזור בתשובה.
3. וְרַב־חֶסֶד וְאֱמֶת – מרבה חסד ונאמן. החסד הוא המידה העיקרית הנדרשת מבעלי ברית ביחסיהם ההדדיים – התנהגות "לפנים משורת הדין", מתוך ויתור הדדי מוסכם.
4. נֶצַח חֶסֶד לְאֲלֹפִים – שומר חסדו בקיום בריתו לאלפי דורות, כלומר: לעד.
5. נִשְׂא עֵון וְפָשַׁע וְחַטָּאָה – סולח לכל חטאי האדם.
6. וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה – בשום אופן ה' לא ייתן לאדם השב וחוטא להיפטר מעונשו המגיע לו.
7. פֶּקֶד עֵון אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בָּנֵי בָנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רַבָּעִים – ה' מעניש בעוון האבות עד לדור השלישי והרביעי. כפי שניתן לראות, לפי פשט הכתוב ישנן שבע מידות בלבד. מדוע רואה, בכל-זאת, המסורת בפסוקים אלה י"ג מידות? קיימת מחלוקת במדרש (מדרש תהלים צ"ג: ו') האם מספר המידות בפסוקים אלו הוא 13, 11, או 10. הגמרא מזכירה רק את הדעה שהן 13, ודעה זו התקבלה לדורות: אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּרִית פְּרוּתָה לְשֵׁלֶשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שְׂאִינָן חוֹזְרוֹת רִיקָם, שְׁנַנְאָמַר: "הִנֵּה אֲנֹכִי כּוֹרֵת בְּרִית" (ראש השנה, י"ז: ב').

לפי חלוקה זו,

ה'

ה'

אֵל

רַחוּם

וְחַנוּן

אֶרְךְ אֲפָיִם

וְרַב־חֶסֶד וְאֱמֶת

נֶצַח חֶסֶד לְאֲלֹפִים

נִשְׂא עֵון

וְפָשַׁע

וְחַטָּאָה

<sup>9</sup> מרגליות, בתוך עולם התנ"ך: שמות, עמ' 204.

מדוע מכוונות מידות ה' "מידות רחמים", שהלא יש בהן פקידה לדורות? פקידת החטא אינה נתפסת כחרון אף אינסופי אלא כ"פריסה לתשלומים" של העונש המגיע לאדם.

ניטשה אמר שריבון דגול ניכר או באכזריות גדולה או ברחמים עצומים. על פי פשוטו של מקרא, המידות מתארות את אלהים כמלך דגול מעין זה. הוא מסוגל לרחם ולחון את אוהביו, להעניק חסד גדוש לשומרי מצוותיו אך גם לפקוד עוון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאיו.<sup>11</sup>

את מידות הרחמים מזכירים בתפילה בזמן שמבקשים לעורר את רחמיו של אלוהים. בסליחות – בימי צום, וכן בתקופות שונות (בחודש אלול או סופו, בעשרת ימי תשובה ובימי בין המצרים), ובתפילות ימים נוראים. בתפילות יום כיפור, י"ג המידות מוזכרות בכל תפילה. בתפילת הימים הנוראים, קוטעים את המשפט "ונקה לא ינקה" באבו, ומסיימים את ציטוט הפסוק אחרי המילה "ונקה". הדבר נסמך על מדרש נועז של חז"ל הקובע כי "מנקה הוא לשבים, ואינו מנקה לשאינן שבים" (בבלי שבועות, ל"ט: א').

## ביבליוגרפיה

1. איידלהייט, ג. "לוחות הברית", פרשת השבוע.
2. בזק, א. "פי קרן עור פנינו", בית המדרש הוירטואלי, ישיבת הר עציון.
3. בר-און, ש. "כיצד הפכו מידותיו של האל ל"מידות הרחמים", מכון שלום הרטמן: בית המדרש לרבנות ישראלית.
4. גולן, י. "יום הכיפורים: ברית של לוחות שניים", מכון שלום הרטמן: בית המדרש לרבנות ישראלית.
5. גליל, ג. (עורך). עולם התנ"ך: שמות. הוצאת דברי הימים, ידיעות אחרונות, ספרי חמד, תל-אביב, 2002, עמ' 209-201.
6. הראל, א. "פניו הקורנים של משה", אתר ייצור ידע.
7. זימרון, ע. "לוחות האבן ועגל הזהב", מוסף מקור ראשון.
8. חכם, ע. דעת מקרא: ספר שמות. מוסד הרב קוק, ירושלים, עמ' 329-353.
9. חן, ע. "לוחות הברית באמנות היהודית – שיעור קצת אחר לחג השבועות", באתר.
10. מאיר, י. "המסווה הנהדר: ויניטה לפרשת כי תשא", ד"ר לאה מזור: על מקרא, הוראה וחינוך.
11. מיילס, ג'. אלוהים: ביוגרפיה. הוצאת הספריה החדשה, 1997, עמ' 117-132.
12. קאסוטו, מ. ד. פירוש על ספר שמות. הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים, תשל"ה, עמ' 306-315.
13. תיבון-לגזיאל, ד. "על תפקידם של הלוחות השניים", אתר התנועה הרפורמית.

<sup>10</sup> להרחבה ראו: דעת מקרא: שמות, עמ' של"ב-של"ה.

<sup>11</sup> בר-און, "כיצד הפכו מידותיו של האל לימדות הרחמים" "

